

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

САГАЙДАК Михайло Петрович

УДК: 330.101.8:330.837

**ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У
ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

08.00.01. - Економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України (м. Київ)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор

Хмелевський Микола Олександрович

Київський національний транспортний університет

Інститут економіки та бізнесу на транспорті,

директор інституту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор

Дементьєв Вячеслав Валентинович

Донецький національний технічний університет,

проректор з науково-педагогічної роботи,

завідувач кафедри економічної теорії

кандидат економічних наук, доцент

Гайдай Тетяна Вікторівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

доцент кафедри економічної теорії

Захист відбудеться «07» квітня 2008р. о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.01 в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, пр-т Перемоги, 54/1, ауд. 317

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49, ауд.601.

Автореферат розісланий «06» березня 2008р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

доктор економічних наук, професор

А.Е.Фукс

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються у національних економіках країн колишнього СРСР, здебільшого зорієнтовані на постіндустріальний розвиток. Це передбачає реформування моделі матеріально-ресурсного розвитку і вдосконалення структурно-функціональних інститутів з їх адаптацією до умов глобального середовища, яке теж перебуває в стані трансформації. Відтак визначення подальших перспектив економічного, політичного, соціального і духовно-культурного розвитку національної економіки внаслідок інституційних перетворень потребує більш детального дослідження і обґрунтування.

Україна з набуттям у 2005р. статусу країни з ринковою економікою і підписанням у 2008р. угоди щодо членства в СОТ отримала можливість прискорити трансформаційні процеси та вдосконалити соціально-економічні відносини. У зв'язку з цим набувають великого значення проблеми, що пов'язані з інституційною та структурною перебудовою національної економіки та соціальної сфери. Вирішення означених проблем можливе за умов переорієнтації державного регулювання та створення нових неформальних інститутів. У зв'язку з цим стає більш актуальною проблема теоретичного обґрунтування процесів, чинників, а також наслідків інституційних перетворень в національній економіці на основі концептуальних засад інституціональної економічної теорії та аналітичного інструментарію сучасного інституціоналізму. Це допоможе адекватно відобразити суть і природу трансформаційних процесів, розробити механізми прискорення інституційних змін та вдосконалити соціально-економічні відносини, дозволить з'ясувати й оцінити рівень впливу різних інституцій на процеси трансформації, розробити модель інноваційно-інституційного розвитку національної економіки та інтелектуально-інформаційного суспільства. Цим і визначається актуальність дисертаційного дослідження як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають фундаментальні концепції і основні положення досліджуваної проблеми, сформульовані в наукових працях таких вчених-економістів, як Дж. Гобсон, Т. Веблен, Дж. Р. Коммонс, У. Мітчелл, Дж. Гелбрейт, О. Уільямсон, Р. Коуз, Д. Норт та ін.

Структурування концептуальних положень інституціонального напрямку економічної теорії стосовно дослідження й аналізу інституційних перетворень у трансформаційній економіці знайшло відображення в працях вітчизняних вчених, а саме: І. Лукінова, А. Чухна, В. Гесця, В. Савчука, С. Архієреєва, Б. Кваснюка, А. Гриценка, В. Тарасевича, І. Малого, В. Дементьєва, В. Якубенка, К. Кривенка, Ю. Зайцева, О. Беляєва, Г. Аніловської, Г. Григоряна, О. Яременко, П. Мазурка, Б. Одягайло, В. Соколинського, В. Кредісова, М. Хмелевського, Т. Гайдай, Н. Кравченко, М. Галабурди, О. Алімова, А. Даниленка, В. Трегобчука, О. Онипченко,

А. Самійленко, М. Деркача, а також російських вчених-економістів В. Іноземцева, Ю. Ольсевича, В. Радаєва, А. Пороховського, Р. Нурєєва, Я. Кузьмина, М. Юдкевича, А. Олейника, А. Тарушкіна, А. Шастітко, В. Вольчика, Ю. Латова, О. Балабанової, А. Мурадова, Г. Клейнера тощо.

Незважаючи на те, що в наукових працях вітчизняних і зарубіжних економістів досить повно розкрито теоретико-методологічні аспекти інституційної теорії, потребує подальшого вивчення проблема обґрунтування інституційних перетворень у молодій ринковій економіці України. Це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Вона є складовою наукової держбюджетної теми «Теоретичні проблеми становлення нової економічної системи в Україні» (реєстраційний номер 0101U002940). Особисто автором підготовлено підрозділ «Дослідження інституційних детермінант та перетворень у національній економіці».

Виконання дисертаційної роботи також пов'язано з науково-дослідною роботою Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: «Перспективи розвитку міжнародної економічної діяльності підприємств гірничо-металургійного комплексу криворізького регіону». Особистим внеском автора є розроблені ним підрозділи «Дослідження умов трансформації національної економіки» та «Важелі підвищення конкурентоспроможності економіки України в міжнародному середовищі».

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в теоретичному обґрунтуванні сучасних інституційних перетворень у трансформаційній економіці на основі застосування концепцій інституціонального напрямку економічної теорії.

Досягнення поставленої мети дослідження передбачає розв'язання таких основних *завдань*:

- розкрити сутність та охарактеризувати особливості інституційного підходу до аналізу економічних систем;
- визначити та дослідити інституційні детермінанти соціально-економічного прогресу в національній економіці;
- обґрунтувати інституційні засади вдосконалення державного управління національною економікою та її конкурентоспроможністю;
- дослідити умови трансформації національної економіки та наслідки інституційних перетворень;
- визначити і дослідити чинники та механізми їх впливу на формування інституційного середовища України;

- запропонувати сучасні важелі підвищення конкурентоспроможності економіки України в міжнародному середовищі та обґрунтувати необхідність їх застосування у сучасному економічному процесі.

Об'єктом дослідження є інституційна структура трансформаційної економіки.

Предметом дослідження виступають соціально-економічні відносини в суспільстві з приводу інституційних перетворень, форми та механізми досягнення цілей розвитку національної економіки за допомогою структурно-функціональних інститутів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувались загальні та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: діалектичний метод та метод наукового абстрагування при дослідженні концептуальних основ інституціонального напрямку економічної теорії, його категорійно-понятійного апарату та інструментарію для подальшого економічного аналізу інституційних перетворень економічних систем та дослідження інституційних детермінант соціально-економічного прогресу національної економіки (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1); використання системного та структурно-функціонального підходів дозволило визначити і обґрунтувати основні чинники інституційних перетворень у трансформаційній економіці, окреслити інституційні засади державного регулювання цих процесів і дослідити структуру відносин між соціальними інституціями, бізнесом і владою (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2); методи аналізу і синтезу були використані при з'ясуванні сутності та дослідженні особливостей формування інституційного середовища економіки України (підрозділ 3.1); методи системного підходу, імітаційного моделювання, описово-статистичний, графічний, метод групування статистичних даних трансформаційної економіки сприяли можливості прогнозування подальших перспектив соціально-економічного зростання на основі дослідження процесів створення і розвитку ринкових інститутів (розділи 2, 3).

Інформаційною базою дослідження стали наукові монографії, нормативно-правові документи, статистичні матеріали Державного комітету статистики, періодичні видання, матеріали міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських науково-практичних конференцій, електронні ресурси мережі Інтернет тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному узагальненні, уточненні й обґрунтуванні методологічних засад та підходів до аналізу сучасних інституційних перетворень у трансформаційній економіці і безпосередньо у з'ясуванні та обґрунтуванні їх наслідків.

На захист виносяться наукові результати, одержані особисто автором, які полягають у тому, що в дослідженні

вперше:

- запропоновано більш змістовне тлумачення поняття «інституційні перетворення» у трансформаційній економіці на основі узагальнень основних концептуальних положень

представників інституційного напрямку економічної теорії, а саме: інституційні перетворення - це удосконалення існуючих та створення нових структурно і функціонально визначених форм, що створюють умови, посилюють соціально-економічні відносини і нормують поведінку та дії людей (економічних агентів) в різних сферах їх життєдіяльності. З урахуванням цього розроблено механізм адаптації наявних економічних та соціальних інститутів у трансформаційній економіці до умов глобального середовища;

- обґрунтовано залежність сучасного етапу розвитку національної економіки від загального стану державної інформаційної інфраструктури, наявності єдиної загальнодержавної політики та стратегії економічного розвитку. Виходячи з цього, запропоновано механізм, що дозволяє вивчити взаємозв'язки та з'ясувати нормативно-обмежувальний вплив структурних і функціональних інститутів на процеси трансформації національної економіки;

- на основі розробленої моделі інноваційно-інституційного розвитку національної економіки запропоновано алгоритм державної координації соціально-економічних процесів та інституційних перетворень у трансформаційній економіці, застосування комплексного підходу до яких дозволяє дослідити чинники прискорення/гальмування трансформаційних процесів в економіці постіндустріального суспільства й обґрунтувати чинники формування інституційного середовища та інтелектуально-інформаційного суспільства. На основі цього запропоновано шляхи вдосконалення системи масових соціальних комунікацій з метою подолання інформаційної асиметрії між соціальними інституціями, бізнесом і владою для досягнення конструктивних інституційних перетворень;

вдосконалено:

- принципи побудови соціальної піраміди цінностей сучасного суспільства у трансформаційній економіці з урахуванням ключових понять і концептуальних положень теорії бездіяльного класу Т.Веблена. Це дозволило встановити, що на поведінку людей (економічну, соціальну, правову тощо) впливають мотиви демонстративного споживання, заздрісного порівняння, інстинкт наслідування, закон соціального статусу та інші природжені і набуті схильності, що, власне, можна вважати рушійною силою здійснення економічним агентом будь-якої діяльності;

- змістовне трактування поняття «власність» в сучасній економічній теорії та запропоновано доповнення елементів класифікації А. Оноре щодо визначення прав власності додатковими елементами, необхідними для становлення нової економічної системи в Україні, а саме: беззастережним правом суб'єкта набувати власність, у тому числі й інтелектуальну, виступати її носієм і використовувати соціально-економічні результати від її реалізації для забезпечення конструктивних інституційних перетворень;

- механізм узгодження нормативно-законодавчих документів на регіональному і загальнодержавному рівнях стосовно створення і розвитку інституту підприємництва, узгодження регуляторної політики та дозвільних процедур, їх сприяння досягненню поставлених цілей з використанням піар і медіа підтримки інституційних перетворень;

набуло подальшого розвитку:

- визначення сучасної соціально-економічної ролі інституцій в житті організованого суспільства та меж застосування теорії природно-еволюційного розвитку інституцій, що створюють сприятливе середовище для прискорення трансформаційних процесів і підґрунтя для сталого економічного розвитку;

- тлумачення інституційних перетворень і впливу їх наслідків на формування і розвиток трансформаційної економічної системи з використанням моделі кластеризації, як основи стратегічного партнерства між соціальними інституціями, бізнесом, владою та закладами освіти, що забезпечують фаховий рівень працівників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані наукові положення, висновки та рекомендації дисертації можуть бути використані у подальших дослідженнях інституційних перетворень в умовах становлення і розвитку ринкового середовища національної економіки.

Наукові розробки і практичні рекомендації дисертаційного дослідження були використані при внесенні коректив до чинної Програми підтримки підприємництва на 2006-2008 рр. «Кривий Ріг - підприємцям» затвердженої рішенням виконкому Криворізької міської ради №3823 від 23.12.2005р. (довідка №7/11-3089 від 08.01.2007р.). Рекомендації щодо планування соціально-економічної діяльності враховані ВАТ «Електро завод», яке спеціалізується на виробництві електрообладнання для вугільної, гірничо-видобувної та металургійної промисловості (довідка №306а від 04.12.2007р.).

Результати дисертаційного дослідження стосовно розвитку і підтримки інституту підприємництва, узгодження регуляторної політики та дозвільних процедур, сформульовані у вигляді пропозицій і направлені 09.11.2007р. до Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва для експертної оцінки, були використані при розробці законодавчих та нормативних актів з питань розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва, реформування дозвільної системи (довідка №1810 від 04.03.2008р.).

Матеріали дослідження використовуються у Криворізькому економічному інституті ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Трансформаційна економіка», «Перехідна економіка», «Міжнародні організації» і «Підприємництво та бізнес-культура» (довідка №01-419 від 19.06.2007р.), також у Криворізькій

філії Міжнародного університету фінансів при викладанні дисципліни «Макроекономіка» (довідка від 03.11.2006).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати роботи були апробовані у формі доповідей та обговорені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях «Розвиток наукових досліджень» (м. Полтава, 2005), «Соціально-психологічні технології управління персоналом» (м. Харків, 2006), «Проблеми економічної освіти і науковий прогрес» (м. Кривий Ріг, 2006), «Наукові концепції і практика реалізації стратегій інноваційного розвитку України та її регіонів» (м. Донецьк, 2007), «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2007) та «Паблік рилейшнз в самоврядуванні» (м. Краснік, Польща, 2007). Крім цього, результати дослідження обговорювались на кафедрі політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», на спільному засіданні кафедри політичної економії та кафедри маркетингу Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 13 наукових працях загальним обсягом 7,14 друк. арк., з яких 6,71 друк. арк. належить особисто автору. Серед них 6 статей опубліковано у наукових фахових виданнях, а 7 – в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 192 найменувань і містить 185 сторінок машинописного тексту, 21 рисунок на 13 сторінках, 7 таблиць на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету і завдання, об'єкт, предмет й методи дослідження, доведено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження інституційних перетворень у трансформаційній економіці» розглянуто наукові концепції, фундаментальні положення і аналітичний інструментарій інституціонального напрямку економічної теорії, що дозволило дослідити суть і природу трансформаційних процесів, а також створюваних на їх основі соціально-економічних відносин та інституційних змін.

Інституціоналізм як напрямок економічної думки не має чіткої економічної моделі, відтак актуальною залишається проблема подальшої інтеграції різних наукових течій в міждисциплінарний блок. Доцільність такого підходу підтверджується тим, що інститути як сукупність традицій, звичаїв, устроїв існують давно, проте в сучасних умовах, які характеризуються стрімкими інтернаціоналізаційними і глобалізаційними процесами, вони не завжди відповідають цілям і стратегіям країн з різними типами економік. У трансформаційній

економічній системі інституційний підхід до аналізу економічних проблем дозволяє дослідити їх в комплексі з соціальними, політичними, правовими інституціями, що в сукупності впливає на сталий соціально-економічний розвиток. Для такої системи ринковий механізм не є ідеальним, оскільки він не в змозі долати протиріччя, що складаються між інституціями та регулювати економічний розвиток. Відтак інституційні перетворення повинні відбуватись з втручанням держави і суспільства і стосуватись як формальних, так і неформальних інститутів.

Формальні інститути розглядаються як загальноприйняті норми та правила, що створені і підтримуються уповноваженими органами, яким делегувало повноваження суспільство. Відповідно, неформальні інститути розглядаються як загальноприйняті умовності, еволюційно-спадкові норми ментальності та етичні кодекси поведінки людей. Узагальнено до функцій інститутів можна віднести, по-перше, створення дієвої структури мотивів, що спонукають до взаємодії економічних агентів, по-друге, зменшення невизначеності в соціально-економічних відносинах, по-третє, організацію повсякденного життя суспільства. Підґрунтям для створення неформальних інститутів є інформація, що передається через соціальні механізми і є частиною культурної спадщини.

Основою детермінантою для якісного економічного аналізу інституційних перетворень є категорія власності. При цьому поняття «власність» набуває більш широкого тлумачення і використовується як «право власності», оскільки не ресурс (засоби виробництва чи робоча сила) сам по собі є власністю, а низка чи «пучок» прав (або принаймні частка права на використання ресурсу). Отже, права власності, у тому числі інтелектуальної, в трансформаційній економічній системі необхідно розглядати як санкціоновані суспільством суб'єкт-суб'єктні, суб'єкт-об'єктні та поведінкові відносини, які виникають у зв'язку з існуванням певних благ і стосуються їх використання.

Правова визначеність і розмежування прав між суб'єктами привласнення дозволяє створити підґрунтя для вирішення соціально-економічних проблем і здійснення інституційних перетворень та безпосередньо впливає на ефективність функціонування молодої ринкової економіки. В такій економіці перетворення наявних і формування нових інститутів буде мати конструктивний характер за умов, коли економічні агенти самі братимуть активну участь у цьому процесі, вміло оперуючи економічними поняттями і законами. Отже, інституційні перетворення у трансформаційній економіці повинні сприяти, окрім формування інституційного середовища, створенню нового світогляду суспільства, а кількісна зміна прав власності призведе до якісних змін в економічному стані господарюючих суб'єктів.

Ускладнює такий процес ряд чинників, а саме: здебільшого формальне існування законів, їх недосконалість, суперечливість один одному; велика кількість політичних партій, блоків, об'єднань, які розшаровують населення за ідеологічними поглядами; перетин поглядів різних

поколінь (як мінімум трьох), які по-різному сприймають і реагують на реформи; протиріччя між проголошеними цілями і заходами, що реалізуються в сфері економічної і соціальної політики, це провокує подальше розшарування населення за статусом і рівнем доходів; тінізація процесів роздержавлення і приватизації; домінування у виробництві товарів з низьким рівнем технологічної обробки; диспропорції в розвитку регіонів, галузей народного господарства, в зовнішньоекономічній політиці; низький рівень розвитку соціальної сфери та екологічної політики тощо.

У трансформаційній економічній системі економічне зростання досягається за рахунок інституційних і організаційних інновацій, що дозволяє знизити трансакційні витрати, стимулює підприємницьку діяльність та підвищує конкурентоспроможність національної економіки та її інститутів. Таким чином, інститути повинні не тільки знизити витрати щодо специфікації прав власності, витрати, пов'язані з розробкою законодавчої та договірно-правової бази захисту і просування національних інтересів на світові ринки, але й сприяти децентралізованому прийняттю рішень економічними суб'єктами, надаючи їм в повному обсязі інформацію і сучасні знання про ефективне функціонування конкурентних ринків.

У розділі 2 «Інституційна модель трансформації національної економіки» доведено, що першоелементом інституційної моделі трансформації національної економіки є не просто відокремлене поєднання конституційованих інститутів, ресурсів і економічних суб'єктів, що ними розпоряджуються, а створення дієвих взаємозв'язків між ними в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання. Це дозволить вивести трансформаційну економічну систему в якісно іншу. В цьому аспекті дослідження конструктивних інституційних перетворень дозволяє здійснити оцінку економічної, організаційної, правової, політичної, адміністративної та соціальної сфер комплексно. Основне завдання такого підходу знаходиться в площині дослідження рівня асиметрії інформації, трансакційних і інтерактивних витрат, що виникають до, під час і після ухвалення певних рішень інституційними одиницями. Наведені витрати в певних випадках можуть мати вартісну оцінку, проте здебільшого вимірюються якісно (з урахуванням фактору часу) та мають виражений соціально-економічний, ментальний, моральний та соціопсихологічний характер.

Виходячи з теоретичних узагальнень, інститути у трансформаційній економіці представлені у вигляді «нормативно-правової павутини», що накладена на економічні і суспільні відносини. Взаємозв'язки структурних і функціональних інститутів з їх нормативно-обмежувальним впливом на діяльність економічних агентів утворюють безпосередньо суспільство і держава, тому вони є обов'язковими до виконання. Цілісність національної економіки, яка є підсистемою світової економіки і світового господарства, підтверджується тим, що зміна структури, зв'язків і поведінки будь-якого її економічного суб'єкта (інституціональної одиниці) впливає на інших економічних

суб'єктів і призводить до змін системи в цілому. Відповідні інституційні перетворення призводять до зміни структури, зв'язків і поведінки економічних суб'єктів та економічної системи взагалі.

Сама по собі ринкова модель для національної економіки не є самоціллю, вона виступає лише засобом покращення добробуту населення та укорінення демократичних принципів в суспільстві. Це в свою чергу спонукає державу звернути увагу на підвищення значущості соціальних інституцій і суспільних інтересів при виборі стратегічних і тактичних дій розвитку економіки та гармонійно поєднувати приватні інтереси з інтересами країни. Отже, на якість функціонування національного ринку внаслідок інституційних перетворень впливає декілька складових: насиченість економіки необхідними ринковими інститутами, правова підтримка та інформаційне забезпечення. Держава сприяє розвитку таких інститутів, засоби регулювання якими визначаються цілями державної політики, яка на сучасному етапі є невідлагодженою. Тому трансформаційну економічну систему можна визначити як сукупність формальних і неформальних інститутів, ресурсів та економічних суб'єктів, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Ключовим і визначальним чинником, що підтверджує необхідність скоординованих і чітких дій з боку держави для покращення соціально-економічних відносин і переходу від економічного зростання до сталого економічного розвитку, є інститут підприємництва. Інститут підприємництва, чітко визначені права власності і всебічно поінформовані підприємці є однією з головних рушійних сил і стимулом динамічного розвитку національної економіки на ринкових засадах, ефективним засобом структурної перебудови економіки, інструментом подолання диспропорцій, активізації інноваційної діяльності та розвитку конкуренції. Становлення і розвиток підприємств малого бізнесу є необхідною складовою інституційних перетворень та створення ефективного механізму ринкових відносин.

Інститути власності і підприємництва та інститути, що забезпечують кадрове супроводження галузей національної економіки та фаховий рівень економічних агентів, відіграють провідну роль у трансформаційній економіці. Вони дозволяють формувати економічну поведінку суб'єктів господарювання, вільно обирати ними вид діяльності та використовувати інноваційні підходи до її реалізації. Держава для прискорення інституційних перетворень повинна здійснювати не лише формальне нормативно-правове регулювання, а й сприяти процесам створення нових неформальних інститутів у суспільстві. При цьому державі необхідно виважено ставитись до перетворень наявних економічних і соціальних інститутів, створених і застосовуваних революційно або за допомогою «шоків» з обов'язковим використанням «терапії» наслідків.

Ефективність інституційних перетворень безпосередньо залежить від ціннісних орієнтирів суспільства в першу чергу від менталітету нації. Необхідність державного регулювання підтверджується також тим, що у трансформаційній економіці не існує механізму, що перетворює

її на автоматичну саморегульовальну систему, яка постійно перебуває у стані рівноваги. Для ефективного регулювання і координації з боку держави інституційних перетворень доречним є використання моделі кластеризації економіки, що безпосередньо пов'язана з детермінантами соціально-економічного прогресу, національними інтересами і є проявом системного характеру інституційних перетворень. Її використання в інституційному середовищі дозволить створити умови для підвищення конкурентоспроможності певного регіону чи певної галузі в рамках кластеру, що згодом сприятиме підвищенню конкурентоспроможності іншої галузі чи регіону і, врешті, дозволить підвищити конкурентоспроможність національної економіки. Механізм формування кластерної моделі у трансформаційній економіці наведено на рис. 1.

Рис. 1. Механізм формування кластерної моделі у трансформаційній економіці

У сучасних умовах господарювання приватний крупний бізнес намагається сконцентрувати у своїй власності якомога більше ресурсів, диверсифікувати свою діяльність, а отже, й ризики, мати диверсифіковані ресурсні джерела (як робочу силу, так і капітал). Звідси формується уява про необхідність співпраці соціальних інститутів, влади, інститутів, що забезпечують фаховий рівень (наука, освіта), та інститутів підприємництва, що є запорукою формування ефективного кластеру, особливо в період інноваційного розвитку.

Формування та використання моделі кластеризації як результату інституційних перетворень дозволяє посилити соціально-економічні відносини між суб'єктами господарювання, сформувати дієві взаємозв'язки і зменшити суперечності між соціальними інституціями, бізнесом та владою, забезпечити найбільш ефективне поєднання інтелектуальних і фізичних здібностей економічних агентів, засобів виробництва і предметів праці.

У розділі 3 «Напрямки інституційних перетворень у становленні нової економічної системи в Україні» результатом дослідження стала розробка комплексу заходів для прискорення процесу становлення нової економічної системи в Україні та її адаптації до умов нового глобального порядку.

При здійсненні інституційних перетворень з метою становлення нової економічної системи доведено, що головним ресурсом життя стає сама людина та її «ментальний простір». Але в цьому аспекті порушеною виявляється основна умова стійкості розвитку - рівновага у взаємодії людини та людини, людини та суспільства, людини та природи. Це посилює необхідність переходу до нової, постіндустріальної моделі розвитку, що спричиняє появу нових проблем як економічного, так і неекономічного характеру, зокрема проблеми зміни ціннісних орієнтирів людини, мотивів її діяльності, світосприйняття. Тому не менш важливим в Україні виявляється питання

визначення й урахування чинників, що впливатимуть на формування інституційного середовища, яке багато в чому визначається діючими інститутами та соціально-економічними відносинами.

Суттєвим в цьому напрямку виявляється питання визначення чинників формування позитивного сприйняття змін, яке багато в чому визначається діючою системою відносин. У такому середовищі одним із завдань інституційних перетворень є формування і підтримка позитивного іміджу економіки України. Імідж національної економіки та її інститутів, чинники та інструментарій формування якого об'єктивно віддзеркалюють інституційні перетворення, необхідні Україні в першу чергу для того, щоб суспільство усвідомило та змогло оцінити роль державних інститутів в житті організованого суспільства. Згодом це може стати ідеологічною складовою процесу становлення нової економічної системи в Україні і втіленню в ній таких категорій, як соціальна відповідальність держави та бізнесу.

Для підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідною умовою є підвищення конкурентоспроможності національних інститутів, регіонів, галузей, ментального імперативу економічних суб'єктів, сфери нематеріального виробництва і послуг, творчої праці, перетворення інформації і знань на високоліквідний виробничий ресурс. Це потребує налагодження взаємовигідних відносин між державою і суспільством в реалізації інституційних перетворень і прискоренні трансформаційних процесів.

Для розробки моделі інноваційно-інституційного розвитку національної економіки доречним є аналіз основних макроекономічних показників з вивченням чинників впливу на них соціальних і неформальних інституцій для обґрунтування інституційних перетворень та оцінки їх наслідків. А для ефективної її реалізації доречним є розробка алгоритму державної координації соціально-економічних процесів та інституційних перетворень у трансформаційній економіці. Механізм побудови названої моделі наведено на рис. 2.

Рис. 2 Модель інноваційно-інституційного розвитку економіки України

Основними категоріями в зазначеному алгоритмі державної координації соціально-економічних процесів та інституційних перетворень є загальнонаціональна ідея, розробка концепції, віра в результат (легітимізація), формальні та неформальні інститути (норми), поведінка, дії, наслідки (деструктивні, конструктивні) і результат. Реалізація запропонованого алгоритму дозволить виявити всі можливі чинники, що можуть призвести до деструктивних наслідків і розробити комплекс заходів щодо їх мінімізації чи уникнення.

Інституційне середовище дозволить прискорити розвиток нематеріальної сфери, створити систему неформальних інститутів, суттєво змінити процеси розширеного відтворення і розв'язати матеріально-ресурсні і екологічні проблеми. На формування інституційного середовища також впливає релігія. У цьому аспекті релігійні вірування слід розглядати не самі по собі, а з точки зору

їх впливу на суспільство. Соціокультурна детермінанта інтересів розв'язує проблему специфіки поєднання культури, релігії та соціальної практики, що дає можливість глибше зрозуміти сутність та логіку розвитку інститутів власності і підприємництва у трансформаційній економіці, які реалізуються на перехресті економіки, політики, техніки, права, психології, етики тощо. Цей момент і є актуальним у формуванні інституційного середовища. Для цього в процесі інституційних перетворень у трансформаційній економіці слід чітко визначити і врахувати права власності, ознаки підприємницького інтересу творчої людини, що спонукатиме її до здійснення підприємницької діяльності.

На формування, а згодом і стабілізацію інституційного середовища впливають права власності, зокрема інтелектуальної, наявні державні та соціальні інститути та такі соціальні феномени як інститут підприємництва і релігії. Дослідження й урахування їх чинників та важелів впливу на процес реалізації запропонованої моделі (рис. 2) дозволить забезпечити сталість економічного розвитку, забезпечити рівні можливості в реалізації економічної діяльності суб'єктів та задовольнити їх духовні потреби тощо.

Інституційні перетворення у трансформаційній економіці націлені на відлагодження і посилення взаємодії між соціальними інституціями, бізнесом і владою, наслідком реалізації яких є покращення соціально-економічних відносин і сталий економічний розвиток. В іншому випадку пролонговані процеси економічного зростання можуть спричинити негативні наслідки, а саме: поглибити проблеми бідності, оскільки вони є проблемами розподілу, а не виробництва; посилити процеси розшарування суспільства; зменшити гарантії працівникам, які вже мають певний виробничий досвід з причини його швидкого старіння по мірі впровадження досягнень НТП; спричинити зростання забруднення навколишнього середовища тощо.

Конструктивні наслідки інституційних перетворень у становленні нової економічної системи в Україні за сучасного розвитку суспільства, а відтак ускладнення структури і механізмів управління економікою та поставлених перед нею завдань щодо завершення інтеграційних процесів і адаптації до глобального ринку потребують подальшого детального вивчення і дослідження таких категорій, як власність, підприємництво, влада, інноваційна людина, самореалізація, соціокультурні та ментальні орієнтири тощо. Ці категорії у трансформаційній економіці повинні поєднуватись не лише з суто економічними інститутами, а й соціальними, а саме: національним менталітетом, мораллю, наукою, екологізацією життя і виробництва тощо. Тому інституційні зміни в національній економіці та в системі цінностей, ідеалів, мотивів і потреб людини стають підґрунтям становлення нової економічної системи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення і запропоновані підходи до вирішення наукового завдання щодо системного дослідження інституційних перетворень у трансформаційній економіці. Основні результати теоретичного, методологічного і науково-практичного спрямування зводяться до наступного:

1. На основі узгодження теоретико-методологічних принципів узагальнені та структуровані концептуальні підходи до визначення поняття «інститут» представниками інституціонального напрямку економічної теорії, що дало змогу сформулювати авторське визначення поняття «інституційних перетворень» у трансформаційній економіці. При цьому вирішальними інституційними чинниками, що потребують детального дослідження при аналізі економічної системи та інституційної структури суспільства, є: звичаї і звички, культура, правила та правові норми поведінки, національний менталітет, власність (право власності), підприємництво, трансакційні витрати, колективні дії, економічні цикли та інституційні одиниці. Практична значимість інституціоналізму в аналізі економічних систем полягає в тому, що ним не передбачається ідеалізація ринкового механізму і відкидаються такі універсальні можливості ринку, як подолання протиріч та регулювання розвитку економіки.

2. Дослідження інституційних перетворень у сучасних трансформаційних економіках передбачає здійснення оцінки економічної, організаційної, правової, політичної, адміністративної, соціальної тощо сфер комплексно. Серед загальних рис нової моделі цивілізаційного розвитку відзначається поступовий перехід від матеріалістичного до постматеріалістичного суспільства, від системи експлуатації природи до системи використання людського розуму, від системи відтворення до системи творчості. Попит як економічна категорія виступає проявом економічної системи, і в цій ролі він є результатом і причиною економічних дій. Головним ресурсом життя у новій економічній системі стає сама людина та її «ментальний простір». Отже, на економічну, соціальну, правову поведінку людей, що забезпечує інституційні перетворення у трансформаційній економіці, згідно з теорією Т. Веблена, впливають мотиви демонстративного споживання, заздрісного порівняння, інстинкт наслідування, закон соціального статусу та інші природжені і набуті схильності, що дає змогу побудувати соціальну піраміду цінностей суспільства у трансформаційній економіці.

3. В межах обґрунтування інституційних засад вдосконалення державного регулювання у національній економіці розроблено механізм встановлення і координації парних взаємозв'язків між основними структурними компонентами в тріаді «державна - економіка - суспільство». Це в свою чергу спонукає державні інститути адаптуватись до суспільних інтересів при виборі стратегічних і тактичних дій розвитку країни та гармонійно поєднувати приватні інтереси, соціальні інституції та інтереси країни. За таких умов на якість функціонування ринку впливає

декілька складових: насиченість економіки необхідними соціальними інституціями та ринковими інструментами, правова підтримка, інформаційне забезпечення. Держава, як форма організації суспільства для сприяння формуванню і розвитку системи неформальних інститутів внаслідок інституційних перетворень, для розробки державної політики і ефективної її реалізації повинна забезпечити піар і медіа підтримку таких змін. За такого підходу економічну систему, в якій буде сформоване інституційне середовище, можна визначити як сукупність формальних і неформальних, структурно і функціонально визначених інститутів, ресурсів та економічних суб'єктів, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання.

4. При дослідженні умов трансформації національної економіки і з'ясуванні наслідків інституційних перетворень здійснено аналіз та оцінку процесів, що відбуваються в економічному розвитку країни за умов трансформації економічної системи з урахуванням соціокультурних, релігійних та історичних особливостей. Фундаментом інституційної моделі трансформації національної економіки є тріада державних, економічних і суспільних інститутів. Їх гармонійне поєднання і налагоджений механізм взаємодії дозволяють досягти загальнонаціональних, загальнодержавних і приватних економічних інтересів (І рівень взаємозв'язків).

Оскільки «несучу конструкцію» інституційної підсистеми економіки утворюють такі базисні інститути, як праця, власність, влада та управління (II рівень взаємозв'язків), запропоновано завершити надбудову такої структури «будівельним матеріалом» або «гнучкими опорами», якими є інститут приватної власності, інститут підприємництва, інститути, що забезпечують фаховий рівень (III рівень взаємозв'язків). Для посилення взаємозв'язків в даній моделі розроблено методологію використання системи масових соціальних комунікацій для зменшення розриву в інформації і усунення можливих суперечностей між соціальними інституціями, бізнесом і владою. Для цього запропоновано до реалізації механізм співпраці соціальних інститутів та бізнесових структур у трансформаційній економіці в рамках створення кластеру.

5. Досліджуючи умови формування інституційного середовища економіки України, доведено, що на його формування впливає сукупність різного роду економічних, соціальних, правових та ін. інститутів і відносин, що склалась у суспільстві. Отже, для формування інституційного середовища необхідною умовою є зміна пріоритетів державної регуляторної політики усередині країни від підтримки великого бізнесу до підтримки і пріоритетного розвитку середнього і малого бізнесу, орієнтованого переважно на внутрішній ринок. Остаточного формування і загальнодержавної стабілізації інституційного середовища можна досягти, створивши необхідні умови в регіонах. Соціокультурна детермінанта інституційних перетворень спрямована на розв'язання проблеми специфіки поєднання економіки, культури та соціальної практики, що дає можливість глибше зрозуміти сутність та логіку розвитку інституту

підприємництва в інституційній економіці. Також мається на увазі зв'язок між функціональними і структурними компонентами, а саме: світоглядним, нормативним, інституційним, комунікативним та екзистенціальним (психологічний комфорт, внутрішня підтримка) тощо.

6. Інституційна підтримка підприємництва в Україні та її регіонах, ґрунтуючись на досвіді розвинених країн світу, може істотно прискорити реформування вітчизняної економіки. Тому держава для прискорення інституційних перетворень повинна здійснювати не лише правове регулювання підприємницької діяльності. Основними напрямками завершення інституційних перетворень і стабілізації економічного розвитку України можна вважати формування інституційного середовища, нових неформальних інститутів і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Проведене дослідження дало можливість з'ясувати, що низький рівень конкурентоспроможності економіки України залежить не тільки від макроекономічної нестабільності, досконалості законодавства тощо, а насамперед від низької якості конституційованих інституцій та соціально-економічних відносин.

7. За сучасного розвитку українського суспільства для прискорення розпочатих шістнадцять років тому інституційних перетворень, а відтак ускладнення структури і механізмів управління економікою та поставлених перед нею завдань щодо завершення інтеграційних процесів і адаптації до глобального ринку потребує подальшого детального вивчення і осмислення таких категорій, як особистість, інноваційна людина, самореалізація, соціокультурні орієнтації тощо. Ці категорії в молодій ринковій економіці повинні поєднуватись з економічними проблемами та іншими інститутами – мораллю, наукою, екологізацією життя і виробництва тощо. Процес змін в економіці та в системі цінностей, ідеалів, мотивів і потреб людини повинен стати єдиним гармонійним процесом інноваційного суспільства.

8. Одним із основних факторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки внаслідок інституційних перетворень є розробка і впровадження заходів щодо ефективного управління системою освіти, яка є стратегічним ресурсом розвитку суспільства. Визначальним чинником сталого розвитку виступає розвиток людських ресурсів, який включає освіту, професійну підготовку та використання людського потенціалу для забезпечення соціального і економічного прогресу. Відповідний концептуальний підхід до інституційних перетворень передбачає передусім організацію системи інститутів економічних, а також соціальних відносин та під впливом нагляду держави і суспільства розробку правил поведінки і взаємодії між ними. Ключова роль при цьому відводиться державним і соціальним інституціям, що створюють інституціональні підвалини для сталого розвитку і підвищення конкурентоспроможності економіки України.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Сагайдак М.П. Сутність, методологічні засади та етапи розвитку інституціоналізму в економічній теорії. // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 193: в 5 т. Том V. - Д.: ДНУ. – 2004. - С. 1346 – 1353 (0,45 друк. арк.)
2. Сагайдак М.П. Інституціональні детермінанти включення економіки України в світогосподарські зв'язки // Економіка Криму. Наук.-практич. журнал. Сімферополь: ТНУ ім. В.І.Вернадського. - №18. - 2006. - С. 34-37 (0,4 друк. арк.)
3. Сагайдак М.П. PR - технології формування іміджу економіки України як чинник прискорення інституційних перетворень. // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. Науковий збірник. KEI КНЕУ, №1(9). - 2007. - С. 9-14 (0,4 друк. арк.)
4. Хмелевський М.О., Сагайдак М.П. Інституційні та економічні чинники забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. // Управління проектами, системний аналіз і логістика: Науковий журнал. Вип. 4. – К.: НТУ, 2007. – 340 с. - С. 289-294 (0,4 друк. арк., особисто здобувачу належить дослідження інституційних чинників забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; обсяг авторської частини 0,2 друк. арк.)
5. Сагайдак М.П. Перетворення інститутів власності і підприємництва в процесі ринкової трансформації економіки України. // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. Наук. збірник. KEI КНЕУ, №2(10). - 2007. - С. 3-10 (0,5 друк. арк.)
6. Кожемякіна Т.В., Сагайдак М.П. Інституціональний підхід до планування і управління розвитком підприємництва в регіонах України з врахуванням світових стандартів і обмежень // Збірник наук. праць Національної академії державного управління при Президентові України. – К.: НАДУ, №2. – 2007. – С. 183-196 (0,6 друк. арк., особисто здобувачу належить розвиток положення щодо інституційних передумов і чинників планування і управління розвитком підприємництва в регіонах України; обсяг авторської частини 0,4 друк. арк.)

У інших виданнях:

7. Сагайдак М.П. Соціально-економічна роль та функції держави в формуванні інституціональної структури економіки // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. Наук. збірник. KEI КНЕУ, №4. - 2005. - С. 6 - 10 (0,44 друк. арк.)
8. Сагайдак М.П. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Підприємництво та бізнес-культура». – Кривий Ріг, KEI ДВНЗ «КНЕУ ім. В.Гетьмана», 2007. – 84с. (3,5 друк. арк.)
9. Сагайдак М.П. Дослідження впливу соціопсихологічних факторів розвитку суспільства на інституційну трансформацію економіки України // Управління розвитком. Зб. наук. статей. Х.: ХНЕУ, №1. – 2007. – С. 22 (0,08 друк. арк.)

10. Сагайдак М.П. Інституціональний аспект української моделі ринкової трансформації // Розвиток наукових досліджень. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. П: «ІнтерГрафіка». – 2005. - Т. 10. - С. 87-90 (0,1 друк. арк.)

11. Кожемякіна Т.В., Сагайдак М.П. Створення ефективної структури господарського комплексу економіки України шляхом посилення взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва та економічної освіти: інституціональний підхід // Проблеми економічної освіти і науковий прогрес. Матеріали міжнародної наук.-практ. конференції. - Кривий Ріг: Вид. центр КТУ. 2006. – С. 230-231 (0,08 друк. арк., особисто здобувачу належить дослідження і обґрунтування інституційних чинників посилення взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва та економічної освіти в постіндустріальній моделі розвитку української економіки; обсяг авторської частини 0,05 друк. арк.)

12. Сагайдак М.П. Перспективи інноваційного розвитку підприємництва на регіональному рівні в умовах інституційних перетворень економіки України // Наукові концепції і практика реалізації стратегій інноваційного розвитку України та її регіонів: Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених. / Заг. ред. проф. В.І. Дубницького - Д: ТОВ «ДЕГІ». – Ч.2. - 2007. – 323с. – С. 195-196 (0,1 друк. арк.)

13. Сагайдак М.П. Створення інституту підприємництва як передумова динамічного розвитку економіки регіону // Наука і вища освіта: Тези доповідей учасників XV Міжнародної наукової конференції молодих науковців у 3 ч. / Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного і муніципального управління». – З: ГУ «ЗІДМУ», 2007. – ч.1. – 384с. – С. 352-353 (0,09 друк. арк.)

АНОТАЦІЯ

Сагайдак М.П. Інституційні перетворення у трансформаційній економіці - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 - Економічна теорія та історія економічної думки. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2008.

Здійснено дослідження теоретичних основ інституційного напрямку економічної теорії з метою використання його науково-дослідного потенціалу і аналітичного інструментарію для з'ясування сутності і дослідження природи трансформаційних процесів, структуризації і розробки загального підходу до аналізу і оцінки економічних явищ внаслідок інституційних перетворень, які відбуваються у трансформаційній економіці. Обґрунтовано наслідки для національної економіки і соціально-економічних відносин від інституційних перетворень, а саме перетворень інституту приватної власності як вихідної умови трансформації, інститутів влади, інституту

підприємництва, інститутів, які забезпечують фаховий рівень і кадровий потенціал національної економіки як форм реалізації трансформаційних процесів.

Особливу увагу приділено розробці механізму посилення взаємозв'язків між соціальними інституціями, бізнесовими структурами та виконавчою владою на основі створення кластеру. Також обґрунтовано механізм побудови моделі інноваційно-інституційного розвитку національної економіки з врахуванням наслідків інституційних перетворень та запропоновано програму адаптаційних дій національної економіки і суспільства до умов нового глобального порядку.

Ключові слова: інститут, економічна система, трансформаційна економіка, інституційне середовище, інституційні перетворення, право власності, інститут підприємництва, конкурентоспроможність національної економіки.

АННОТАЦИЯ

Сагайдак М.П. Институциональные преобразования в трансформационной экономике - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 - Экономическая теория и история экономической мысли. ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2008.

Осуществлено исследование теоретических основ институционального направления экономической теории с целью использования его научно-исследовательского потенциала и аналитического инструментария для исследования сути и природы трансформационных процессов, структуризации и разработки общего подхода к анализу и оценке экономических явлений вследствие институциональных преобразований, которые происходят в трансформационной экономике. Обоснованы последствия для национальной экономики и социально-экономических отношений от институциональных преобразований, а именно преобразований института частной собственности как исходного условия трансформации, институтов власти, института предпринимательства и институтов, которые обеспечивают профессиональный уровень и кадровый потенциал национальной экономики как форм реализации трансформационных процессов.

В работе исследованы институциональные детерминанты, обеспечивающие социально-экономический прогресс, рассмотрены институциональные подходы к усовершенствованию государственного регулирования в национальной экономике и изучен ряд факторов, которые усложняют данный процесс.

Доказано, что в условиях трансформационной экономики рыночный механизм не является идеальным и действенным, соответственно универсальные возможности рынка не в состоянии

самостоятельно преодолевать противоречия, возникающие между социальными институтами, бизнесом и властью, и регулировать процессы развития экономики. Поэтому институциональные преобразования должны происходить с вмешательством государства и общества. Следовательно, государство для ускорения институциональных преобразований должно осуществлять не только формальное нормативно-правовое регулирование, но и содействовать процессам создания новых неформальных институтов в обществе. Сама по себе рыночная модель для национальной экономики не является самоцелью, она выступает лишь средством улучшения благосостояния населения и укоренения демократических принципов в обществе. Исходя из этого, трансформационная экономическая система рассматривается как совокупность формальных и неформальных институтов, ресурсов и экономических субъектов, взаимоувязанных и взаимодействующих между собой в сфере производства, распределения, обмена и потребления.

Институты в трансформационной экономике рассмотрены в виде «нормативно-правовой паутины», которая наложена на социально-экономические и общественные отношения, а взаимосвязи структурных и функциональных институтов с их нормативно-ограничительным влиянием на деятельность экономических агентов образуют непосредственно общество и государство. Поэтому они обязательны для выполнения в пределах государства всем обществом и властными структурами. Это дало возможность предложить авторский подход к определению понятия институциональные преобразования в трансформационной экономике.

Осуществлено исследование институциональных преобразований современных трансформационных процессов в плоскости исследования транзакционных и интерактивных издержек, которые возникают до, во время и после реализации определенных институциональных преобразований в трансформационной экономике.

Особое внимание уделено разработке механизма установления и усиления взаимосвязей между социальными институтами, бизнес структурами и исполнительной властью на основе создания кластера, а также обоснован механизм построения модели инновационно-институционального развития национальной экономики с учетом последствий институциональных преобразований.

Результатом исследования институциональных преобразований в становлении новой экономической системы и повышения конкурентоспособности экономики Украины в международной среде стала разработка программы адаптационных действий национальной экономики к условиям нового глобального порядка.

Ключевые слова: институт, экономическая система, трансформационная экономика, институциональная среда, институциональные преобразования, право собственности, институт предпринимательства, конкурентоспособность национальной экономики.

ANNOTATION

Sagaidak M.P. Institutional Reformatations in Transformational Economy - Manuscript.

Dissertation on competition of scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.01 - the Economic Theory and History of Economic Thought. - Vadim Getman Kyiv National Economic University, Kyiv, 2008.

The theoretical fundamentals' theory's institutional direction is made with the purpose of its scientific – investigational potential's usage and the analytical methodology in order to realize the essence and to research the transformational processes' nature, structuring and elaboration of the general approach to the analysis and estimation of economic phenomena, resulting from the institutional reformatations that occur in the transformational economy.

The consequences for the national economy and the social-economic relations, resulting from institutional reformatations, i.e. transformations of the private ownership's institute as an outcoming condition of transformation, authority institutes, entrepreneurship institute and the institutes, providing the professional level and the personnel's potential of the national – economic complex as the forms of the transformational processes' realization, are grounded.

A special attention is paid to the strengthening mechanism's elaboration of interrelations between the social institutions, business structures and the executive authority on the basis of the cluster's creation. The structural mechanism of the innovative – institutional transformations' development model of the national economy, including the consequences of the institutional transformations, is also grounded, and the adaptational actions' programme of national economy and society, depending on the conditions of the new global order, is offered.

Key words: institute, economic system, transformational economy, institutional environment, institutional reformatations, ownership, institute of entrepreneurship, competitiveness of national economy.